

«ЕДИПІВ СЮЖЕТ» В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТОМАСА ПІНЧОНА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ВИГОЛОШЕННЯ ЛОТУ 49»)

Ганчук М.М., *ganchukmn@gmail.com*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

«Одного літнього полудня місіс Едіпа Маас повернулася додому...», – так розпочинається роман «Виголошення лоту 49» Томаса Пінчона [3, с. 5]. Як бачимо, функціонування міфу про Едіпа у творі помітне вже з першого речення. Коли письменник дає підказку на кшталт імені протагоніста, читачі зазвичай намагаються відшукати відповідні сюжетні паралелі. Скажімо, персонаж має статевий зв'язок з рідною донькою (як, наприклад, у романі «Гомо Фабер» (*Homo Faber*, 1957) швейцарського письменника Макса Фрїша). Однак, щоб виправдати такі міфологічні проєкції, потрібен, як правило, більше ніж один збіг (при цьому відтворення цілого міфу не є обов'язковим), а також свідчення на користь того, що такі паралелі є справді значущими. Звичайно, цей процес не можна зводити до простого пошуку співзвуч або відлунь.

Міф про Едіпа відомий сучасному читачеві, здебільшого, у софоклівській версії, яка становить квазідетективний сюжет [детальніше про це див.: 2]. Томас Пінчон також змушує свою героїню вдатися до розслідування. Жінка має своєрідний погляд на світ – погляд Шерлока Голмса. Попри те, що Едіпа шукає не вбивцю, а походження таємної організації під назвою Трістеро, її пошуки, по суті, є Едиповими. Тобто її розслідування, як і його, зрештою, – це розслідування реальності та знань про неї. Розуміння Едіпою їх природи переважно збігається з розумінням Едіпа. Духовне зростання як Едіпа, так і Едіпа в цій частині міфу засвідчує це спостереження.

Утім місіс Маас від самого початку демонструє певну «сліпоту» у сприйманні реальності, як і міфологічний Едип (у трагедії Софокла ця тема особливо відчутна під час діалогу царя Фів із Тіресієм – у першому епісодії трагедії віщун неодноразово прямо вказує на це володареві: «Мені ти сліпотою докоряв, а сам, / Хоч зрячий, а своїх нещасть не бачиш ти» [4, с. 83]). Томас Пінчон натякає на це у доволі специфічний, властивий саме йому іронічний спосіб: «Мружачись від сонця, вона поглянула вниз схилом на обшир розкиданих будинків [...] Та ось, чи то через хмару, що затулила сонце, чи то від того, що згустився смог, вона оговталася і через це порушила «мить релігійного звершення», хоч би там чим воно було» [3, с. 20–21].

Вважаючи, що виявила докази існування підземної поштової системи, Едіпа спочатку, «подібно приватному детективу у якійсь старій радіовиставі, вважала, що все, що потрібно задля розв'язання будь-якої великої таємниці, це мужність, винахідливість і свобода від зашкарублених копівських правил» [3, с. 120]. Отже, вона ставить до таємниці Трістеро як до вдалої нагоди погратися в детектива. Як і Едип, вона переконана, що знайде відповідь, і, як і він, вона ніколи не уявляє, що її власний погляд на світ насправді впливає на розслідування. Однак, оскільки кожна її

спроба щоразу зазнає поразки – свідки гинуть, зникають або просто ускладнюють загадку; підказки ніколи не дають позитивних доказів; теорії не виправдовуються, – Едіпа спершу сумнівається, що зможе осягнути «одкровення, яке поступово відкривало все довкола неї» [3, с. 40], і, зрештою, що вона будь-коли знову зможе розрізнити Реальність.

Очевидно, що погляд Едіпа на Реальність хибний, оскільки істина передбачає невизначеність, а отже, є більш небезпечною, тому що веде до урвища порожнечі. Коли Едіпа наближається до цієї прірви, вона вагається, «стурбована, що її відкриття не виходять за межі певного кола – можливо, через побоювання, що воно зробиться більшим за неї і врешті її поглине» [3, с. 159]. Вона відчуває неохоту щодо подальших дій і наближається до абсурду, щоб уникнути розмов про Рендольфа Дріблетта [детальніше про це див.: 3, с. 158–159], автора постановки «Трагедія кур'єра», який покінчив життя самогубством невдовзі по тому, як Едіпа відвідала цю виставу і допитала його про Трістеро.

Однак, як і Едип, вона робить це небезпечно занурення й виявляє, що її єдиний висновок повинен бути плюралістичним – таким, що не розкриває таємниці, а просто стверджує її. Трістеро існує, або вона фантазує про його існування, або вона є жертвою складного сюжету, або вона просто уявляє такий сюжет. Зіткнувшись із порожнечею, Едіпа реагує типово едипівським способом: вона мчить автострадою вночі з вимкненими фарами – її версія самозасліплення. «Та янголи її берегли» [3, с. 169], і тому Едіпа, на відміну від Едипа, не знайшла виходу, щоб розігнати жах свого одкровення. Вона змушена погодитися з позицією, що, хоча вона може чекати на відповіді, вона, мабуть, ніколи їх не дізнається.

Самозасліплення Едипа свідчить про те, що він, без сумніву, розгадав таємницю вбивства Лая, як і таємницю свого минулого: «О горе, горе! Стало ясно все тепер! / О світло дня, тебе востаннє бачу я. / В проклятті народивсь я, шлюб мій проклятий, / І рідну кров пролив я – замість подвигу» [4, с. 113]. Оракул виявився істинним, а Едип довів свою Істину. Настільки далеким є цей фінал від випадкових блукань Едіпи до моменту усвідомлення того, що єдиною істиною є невизначеність, наскільки Класична Греція видається далекою від Америки ХХ століття.

Однак це загальноновизнане тлумачення вимагає більш пильного вивчення. Істина не відкривається Едипові, як це було, наприклад, у випадку з Мойсеєм. Подібно до Едіпи, йому довелося шукати правду, і саме так він дізнався, що ті істини, які здавались абсолютними, насправді були ілюзіями. Він – не слухняний син, а вбивця; він здобув свій трон не завдяки власному розуму, а скоївши злочин; його кохання було неприродним; і він був справді сліпим, коли йому здавалося, що він прекрасно бачить. Інакше кажучи, Едип виявляє, що знання, які він вважав однозначними, були насправді найбільшою оманю.

Отже, навіть попри те, що Едип з'ясував, що докази проти нього є неспростовними, фінал і загальний рух його життя передбачають більш невизначену позицію. Неоднозначність істини підкреслюється у вигнанні Едипа з Фів, коли той, хто вважав себе найнещаснішим із людей, підноситься над богами. Справді, у цьому піднесенні Едип демонструє, що засвоїв урок: те, що є істинним сьогодні, може не

бути таким уже завтра. Він каже Тезеєві: «Не гнівайся, що змовкну. Ти ж обітницю / Сповни – й повік не будеш дорікати собі, / що блукача Едіпа марно в край ось цей / Прийняв, – хіба що й небо нас одурює» [4, с. 252]. Едип тепер розуміє, що бути людиною означає брак цілісного бачення, абсолютних знань; боги – і реальність – можуть звернутися до нього в будь-який час.

У дещо модифікованому вигляді ці спостереження надаються також до історії Едіпи Маас. З одного боку, тоді як Едип залишається ненаситним у своїх пошуках, у героїні Томаса Пінчона час від часу зникає азарт у розслідуванні. Точніше, вона не менше захоплена, просто менше впевнена в тому, як діяти далі, і в тому, чи будуть її зусилля винагороджені принаймні тимчасовими знаннями, як у випадку з Едипом. Цю відмінність, можливо, можна віднести до різниці між релігійним та нерелігійним світом. Своєю «присутністю» боги запевнили Софоклових слухачів – та Едіпа – у тому, що остаточне знання справді існує (ба більше: для драматурга розум, на якому це знання ґрунтувалося, був «єдиною й останньою інстанцією, від якої залежить вирішення усіх життєвих проблем та вибір ціннісних орієнтирів» [1, с. 155]), навіть якщо люди не обов'язково спроможні сягнути цієї Істини. Едіпа, як і більшість сучасних читачів, не в змозі передбачити навіть такої можливості.

Отже, функціонування міфу про Едіпа в романі «Виголошення лоту 49» є суттєвим, оскільки він збагачує оповідь як на структурному, так і на тематичному рівні. Крім цього, хай навіть механічно чи спрощено, усе ж вимагає співтворчості читачів. Томас Пінчон послуговується міфом так само, як історією та наукою, залучаючи своїх читачів до творчого процесу. У такий спосіб письменник повертає нас до першоджерела міфу про Едіпа, який нині відомий у софоклівській версії. При цьому митець пропонує не лише читати історію Едіпи в контексті міфу про Едіпа, але й навпаки – пере(про)читати історію Едіпа у призматиці подій роману. Відтак, не применшуючи сенсу аналізованого твору, така взаємодія насправді розширює його.

Список використаних джерел

1. Иванова Л.В. Древнегреческая трагедия о нравственной природе человека // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. 2011. № 1. С. 151–158.
2. Карслиева Д.К. Постмодернистская интерпретация детективного мотива в романе Томаса Пинчона «Выкрикивается лот 49» // Многообразие романых форм в прозе Запада второй половины XX столетия / под. ред В.А. Пестерева. 2-е изд., испр. и доп. Волгоград, 2005. С. 91–109.
3. Пінчон Т. Виголошення лоту 49 / з англ. переклав М. Нестелеєв. К. : Вид-во Жупанського, 2017. 192 с.
4. Софокл. Трагедії / переклад з давньогр. А. Содомори та Бориса Тена. К. : Дніпро, 1989. 292 с.

Науковий керівник: *Акулова Н.Ю., к.ф.н., доцент кафедри германської філології, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького*